

DOI 10.15407/kraieznavstvo2023.03-04.075

УДК 392.2-55:271.2-555](477.44-25)»17»

Арсен Зінченко (м. Вінниця)

доктор історичних наук, професор

провідний науковий працівник Музею Вінниці

E-mail: arsen@zinchenko.eu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3390-8870>

Шлюбні орієнтири мешканців Вінниці другої половини XVIII ст. (за матеріалами метричних книг)

Стаття має метою проаналізувати, як у записах метричних книг парохій міста Вінниці другої половини XVIII ст. відобразилися соціальні та соціокультурні орієнтири парохіян у виборі шлюбних пар та свідків шлюбного обряду. Під шлюбними орієнтирами тут розумітимемо зафіксовані метричних книгах різноманітні варіації у виборі пари при поєднанні у сімейне подружжя обрядом вінчання. На жаль, у силу історичних соціокультурних обставин більшість руського населення Правобережної України (у тому числі міщан) були позаписьменними, через це не залишили по собі листування, щоденників, а тому їхні міркування та аргументи щодо вибору шлюбної пари практично не відомі. Хіба що зрідка про них можна дізнатися в матеріалах судових проваджень. В такому разі в ході подібного дослідження можна було б говорити навіть про шлюбні стратегії (розгорнутий виклад мотивів вибору шлюбної пари). Але це в силу щойно сказаного є вельми проблематичним. Нині ж автор бачить своїм завданням аналіз шлюбних орієнтирів.

Ключові слова: парохія, парох, метричні книги, шлюбні метрики, шлюбні орієнтири, шлюбні стратегії, свідки шлюбного обряду.

Arsen Zinchenko (Vinnytsya)

Doctor of History, professor

leading researcher at Museum of Vinnytsya

(Vinnytsia, Ukraine), arsen@zinchenko.eu

E-mail: arsen@zinchenko.eu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3390-8870>

Marriage guidelines of inhabitants of Vinnytsya of the second half of the XVIII item (based on on church registers' records)

Marriage metrics are a specific private law source that formalized the fact of entering into a marriage relationship. The texts of the church registers themselves point to social (including ethno-social) guidelines in choosing a marriage partner: they mostly chose from people of the same social stratum. Noble grooms took noblewomen as their mates, and if one of the brides was a Roman Catholic, Roman Catholics (Poles) were most often chosen as witnesses. If officials or people who served in the Royal Army were involved in the wedding ceremony, or if one of the bride and groom was Polish, the entry in the metric was made in Polish. The invitation of shop foremans, church titers, and influential Ruthenian burghers to witnesses indicates a certain prestige level. There are isolated cases when a representative of the lower social strata (an ordinary burgher or even a subject) married the daughter of an influential Ruthenian burgher. Several records record a special marriage license: in one case, it was a wedding on a pre-Lenten Sunday (the license was given by a Bratslav uniate official), in another case, the bride was of Roman Catholic faith and the marriage license was given by a Latin canon. Church records clearly witness the gravitation of the Vinnytsia clergy to the nobility stratum. This gravitation showed itself in clergy's striving to identify itself with nobility and to surround itself with persons of noble origin when performing important acts of social partnerships: when selecting godparents for priests' children and witnesses at their weddings. The above indicates that the records in the marriage metrics of the mentioned parishes, despite their specificity and brevity, reflect the characteristic features of socio-cultural relations in the region.

Key words: parish, priest, church registers, marriage metrics, marriage guidelines, marriage strategies, witnesses to the marriage ceremony.

Метричні книги останніми роками опинилися в осередку дослідницької уваги як розробників родоводів і генеалогів, так і демографів та істориків. Англійські та німецькі дослідники ще в XVII – XIX ст. використовували метричні книги як джерело для демографічних обрахунків¹. Наукове вивчення метрик в Україні започаткували невеликі розвідки І. Франка та Б. Барвінського². У сусідній Польщі чи не вперше акцентував на значенні метрик для наукових студій К. Добровольський³. Якщо в цій країні залучення матеріалів метричних книг до наукових досліджень розгорталася по висхідній, то в підрадянській Україні займатися джерелами церковного походження таких можливостей не було з відомих ідеологічних причин.

Лише з другої половини 60-х років XX ст. стали використовувати метричні книги в наукових дослідженнях з демографії. Суттєві акценти у з'ясуванні значення метричних книг Правобережної України другої половини XVIII ст. у цій тематиці були зроблені львівським істориком М.Г. Крикуном. Його огляд джерел для цього напрямку досліджень⁴ ґрунтується на аналізі документів Держархіву Житомирської області, ЦДІА України в м. Києві, канцелярії митрополита Унійної Церкви в Санкт-Петербурзі та матеріалів досліджень волинських істориків кінця XIX ст. В подальших розвідках цього дослідника відзначено неповноту метричних записів, а отже, на необхідність критичного ставлення сучасних історичних демографів до метричних

книг та розрахунків, зроблених на їх основі⁵. Значення цього джерела для краєзнавчих досліджень на матеріалі метричних книг села Коричинців показав В.Б. Любченко⁶. Знаний джерелознавець Я.Р. Дашкевич проаналізував інформаційно-пізнавальне значення вірменських метричних книг⁷.

Найґрунтовніший внесок у вивчення запровадження метричних книг у Київській митрополії зроблено львівським дослідником Ігорем Скочилиасом. Він зазначає, що устійнення церковної реєстрації людности в Західній Європі припадає на другу половину XV ст., а систематизація та регламентація обліку населення були впроваджені Тридентським собором 1545–1563 рр. І. Скочилиас, наголошує на тому, що католицька Контрреформація мала безпосередній вплив на православну спільноту в Речі Посполиті і підкреслює те, що «запровадження метричних книг у Київській православної митрополії впродовж другої половини XVII ст. було складовою ширшої програми церковних реформ в українсько-білоруських землях, ініційованих Петром Могилою»⁸ і простежує подальший вплив цієї могилянської програми на облік вірних у Православній та Унійній Церквах. Дослідник з'ясовує причини повільного впровадження метричних книг наприкінці XVII – на початку XVIII ст. в практику парафіяльного життя. З іншого боку І. Скочилиас розкрив значення ухвал Замойського собору, зокрема, візитаційних інструкцій для контролю за веденням метричних книг, простежив

¹ *Петришак Б.* Найдавніша метрична книга шлюбів латинської катедри Львова: дослідження та публікація // Книга шлюбів латинської катедри Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. Львів, 2017. С. 7.

² *Франко І.* Иосиф Шумлянський – последний православный епископ Львовский и его «Метрика» // Франко І. Твори. К., 1956. Т. XIX. С. 531–532; *Барвінський Б.* Метрики в сільській практиці XVIII ст. // Записки Наукового товариства імени Шевченка. Львів, 1903. Т. 56. С. 23–25.

³ *Dobrowolski K.* Znaczenie metryk kościelnych dla badań naukowych // Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Kraków, 1920. Т. 5. S. 90–110.

⁴ *Крикун Н.Г.* Документальные источники по демографии Правобережной Украины XVIII века // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. Межвуз. сб. науч. трудов. Днепропетровск, 1983. С. 81–88.

⁵ *Його ж.* Природний рух населення на Правобережній Україні у 80-х – на початку 90-х років XVIII ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 37. Ч. 2. Львів, 2002. С. 62–72.

⁶ *Любченко В.Б.* Колекція подільських метричних книг XVIII ст. як джерело історико-краєзнавчих досліджень // Матеріали ІХ-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1995. С. 170–173.

⁷ *Дашкевич Я.* Вірменські метричні книги в Україні XVII–XVIII ст. / Ярослав Дашкевич // Генеалог. записки Укр. геральд. т-ва. Львів, 2004. Вип. IV. С. 33–40.

⁸ *Скочилиас І.* Запровадження метричних книг у Київській митрополії (середина XVII–XVIII ст.) // Генеалогічні записки. – Львів, 2009. – Вип. 7 (нової серії 1). – С. 26–57 та ін.

певне поживлення метричної реєстрації вірних у Львівській єпархії наприкінці 20-х – на початку 30-х років XVIII ст.⁹

Різноплановий аналіз інформаційного потенціалу історії та сучасного стану дослідження метричних книг провів вінницький історик Юрій Легун, вивчаючи джерельну базу селянських родознавчих студій. У його ґрунтовній монографії¹⁰ розкрито провідні тенденції в польській, українській та російській історіографіях цієї проблематики, висвітлено нові джерелознавчі підходи у вивченні родоводів різних верств населення. Першорядного значення тут набуває формування електронних баз даних з архівними даними, у тому числі відомостями про населені пункти, їхніх мешканців, родовідною інформацією та комп'ютеризація пошуку архівних документів щодо вибіркового тематичних комплексів. Дослідник окремо виділяє корпус джерел церковного походження й аналізує особливості генеалогічної інформації, яку може виявити в них дослідник (розділ 2). Провідне місце серед цих джерел він відводить метричним книгам, відзначаючи масовість, повноту збереження, широту географічного охоплення та хронології, цінність генеалогічної інформації як персонального рівня, так і рівня малої соціальної групи (сім'ї) (с. 84–86). Окрему увагу приділено аналізу історіографії студій над метричними книгами різного віровизнанневого походження, регіонального та соціально-групового характеру (с. 86–94). Ю. Легун характеризує історію запровадження метричних книг в Римо-Католицькій та Унійній, а згодом у Православній церквах в Польщі, Україні та в Московській державі (с. 96–105) і що особливо важливо, розкриває евристично-пізнавальний потенціал цього масового джерела.

⁹ Там само. С. 4–45.

¹⁰ *Легун Ю.В.* Генеалогія селян Подільської губернії: джерела. Монографія. Вінниця: О. Власюк, 2005. 516 с.

¹¹ Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 1: Метричні книги у фондах державних архівів Волинської, Дніпропетровської, Закарпатської областей/ Держкомархів України, Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства; упоряд.: С. Зворський, М. Ковтун. К., 2009. 810 с.

¹² Книга шлюбів латинської катедри Львова 1554–1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак; НАН України. Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЦДІА України, м. Львів. Львів, 2017. 308 с.

¹³ *Петришак Б.* Найдавніша метрична книга шлюбів латинської катедри Львова: дослідження та публікація // Там само. С. 5–24.

¹⁴ *Мордвінцев В.* Метричні книги // Вісник Київського університету. Історія. К., 1999. Вип. 41. С. 12–15; *Його ж.* Сповідальні книги // Київська старовина. 1995. № 3. С. 84–87.

запорізький історик С.Г. Гузенков, численні дослідження якого були підсумовані у монографічній джерелознавчій праці, присвяченій цим документам¹⁵. О.В. Кригіна розглянула питання про інформаційні можливості використання метричних книг з парафій підросійської України кінця XVIII – початку XX ст.¹⁶.

Сумська дослідниця Наталя Лобко наголошує на значенні метричних книг для одержання генеалогічної інформації¹⁷, хоча, на жаль, не пропонує загальної моделі залучення їх до цієї роботи чи бодай прикладів для практики їх використання.

Тим часом така практика використання цього джерела набула поширення в дослідженнях історії окремих населених пунктів Брацлавщини та Чернігівщини XVIII ст.¹⁸. І. Ситий у невеликому за обсягом, але різноплановому дослідженні метричної книги с. Редьківки розкрив археографічні та палеографічні особливості цього джерела, показав його можливості для вивчення антропонімів, топонімів, динаміки шлюбів, народжуваності та смертності, міграцій, етнічного складу населення, з'ясував його можливості для вивчення духовенства, занять місцевого населення. Дослідник показав, як у практиці дослідництва використовувати маргіналії метричних книг тощо.

Належить відзначити появу перших публікацій самих текстів метричних книг. Прикладом цього може бути запровадження Надією Жахаловою в широкий науковий доступ книг метрик церкви Івана Богослова слобід Буянської і Попельнастої сучасного Олександрійського району.

Ця публікація доповнюється кількома десятками різнопланових історичних документів XVIII–XX ст., пов'язаних із місцевою історією¹⁹.

Стислу характеристику метричних книг унійних парохій другої половини XVIII ст. як історичного джерела автор подавав у монографії про руські парохії міста Вінниці цього часу, тому адресуємо читача до її сторінок²⁰. Однак всебічний джерелознавчий аналіз цього цінного історичного джерела ще чекає свого дослідника. Сподіваюся, що ця розвідка прислужиться до подальшого його вивчення.

До нашого часу збереглися метричні книги двох церков Нового міста Вінниці вказаного часу – Покрови Богородиці та св. безсрібників Кузьми і Дем'яна, які й стали основним джерелом для написання цієї статті. За своїм прямим призначенням метричні книги виконували завдання фіксації визначальних фактів життя парохіян – народження (в обряді хрещення), одруження (в обряді шлюбу) і смерті (в обряді погребання). Самі собою ці записи достатньо короткі, мають характер стислого церковного акта, складеного парохом або його помічником (коад'ютором). Попри лаконічний характер, метрики хрещень, шлюбів і погребань можуть використовуватися як соціокультурне та історико-демографічне джерело. Їхні тексти є також і джерелом для вивчення мови діловодства цієї доби та її зв'язків з тогочасним живим мовним середовищем, ознаки якого раз-по-раз видно в метричних записах. Водночас у них часто фіксуються соціальні статуси учасників подій, їхні заняття (професії), титули, а часом і офіційні

¹⁵ Гузенков С.Г. Метричні книги Південної України другої половини XIX – початку XX ст.: джерелознавчий нарис. Київ; Запоріжжя: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2011. 124 с.

¹⁶ Кригіна О.В. Метричні книги як джерело демографічної інформації: частина третя «про померлих» // Історичні і політологічні дослідження. 2014. № 3–4 (57–58). С. 147–156; *Ії ж.* Інформаційний потенціал метричних книг як історичних джерел // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. Т. 29 (68), № 1 (2018). С. 84–88.

¹⁷ Лобко Н. Метричні книги церков як джерело генеалогічної інформації // Міжнародний науковий конгрес «Українська історична наука на шляху до творчого поступу». Луцьк, 17–18 травня 2006 р.: Доповіді та повідомлення. Луцьк, Т. 1. С. 232–237. *Ії ж.* Особливості використання метричних книг церков при проведенні генеалогічних досліджень // Сумський історико-архівний журнал. № XVI–XVII. 2012. С. 70–74.

¹⁸ Піддубняк О. Станово-генеалогічна структура східноpodільського села другої половини XVIII століття (на матеріалах церковної книги с. Мала Мочулка на Вінниччині) // Матеріали Третьої міжобласної генеалогічної конференції «Український родовід». Львів, 2003. С. 320–329; *Ситий І.* Метрична книга с. Редьківки як джерело з історії людності Чернігівського Подніпров'я XVIII ст. Чернігів: Обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Короленка, 2004. 64 с.

¹⁹ Метрична книга двох приходів: слобод Буянської і Попельнастої 1770–1782 років / Авт.-упоряд. Н. В. Жахалова. Київ, 2011. 163 с.

²⁰ Зінченко А. Руські парохії міста Вінниці у XVIII столітті. Вид. 2-ге. Вінниця: «Твори», 2021. С. 66–70.

посади, тому метричні записи виступають джерелом для вивчення соціальних ролей і соціальних відносин. Ці відносини, зокрема, відображаються і в шлюбних орієнтирах. Шлюбні записи у метриках віддзеркалюють соціальний склад парохіян згаданих церков, що практично є тотожним соціальному складу руського (сучасною мовою – українського) населення м. Вінниці, хоча серед фігурантів таких записів знаходимо й осіб польського, а, здебільшого на кінець століття, – і російського походження.

З іншого боку, згаданий лаконізм метричних актів визначає їхню обмеженість як історичного джерела, яке не містить розгорнутих оповідей про події та супровідні їм обставини, зокрема, про мотиви вибору шлюбного партнера і характеристик фігурантів подій. Але суттєвою вирашною рисою множини цих документів є те, що вони містять сотні і тисячі записів, отже є масовим історичним джерелом, що в посилює їхню репрезентативність.

Типовим є перший запис у метриці шлюбів церкви св. безрібників Козьми і Дем'яна за 16 лютого 1746 р., коли вінчалися *Деміань Агафія*, дочка *Онофресва*, мцянина *внищюкого*, а свідками були *Луцко Сидоренко*, *Агафія Луценчиха внищюкіє*²¹. У першій метриці шлюбів церкви Покрови Богородиці під 22 січня 1747 р. записано, що до шлюбу стали *млдиць Стефань*, синь *Йоана Горбатенка** і *дєвиця Марїта*, цорка *Василїа Леценка*, а свідком був *Григорій Гончаренко*²². У записах знаходимо вказівки і на заняття й соціальний статус пошлюблених і свідків шлюбу. Під 23 травня 1754 р. записано шлюб, у якому нареченим був *Лаврентій Ткачъ*, челядникъ *Заики [зъ] Старо[го] Мста* і *дѣвица Горпина*, цорка *Скрипничина*, а свідками *Онѳрей Ткачъ*, *Лаврнь Прокепенко*²³. Вимога вказувати соціальний статус містилася у формулярі метрик, розроблених митрополичою канцелярією. Такий формуляр знахо-

диться, зокрема, на початку книги метрик *Гавришівської церкви*. «Я NN, парох церкви N, охрестив сина чи доньку батьків шлюбних шляхетних чи робочих NN уродженого чи уродженої дня N і того ж чи ту ж після хрещення миропомазав, кумами були NN...»²⁴. 1 листопада 1758 р. в церкві Покрови вінчався *працовитий Миколай швецъ Кривой* і *Парасковея*, цорка *прачки єзовицкой* (тобто, *прачки кляштору єзуїтів*), а свідками були *Деміань швецъ*, *Василїй швецъ*, *обиватели внищюкі*²⁵.

Подібні вказівки знаходимо і в подальших записах. 25 січня 1770 р. брав шлюб *працовитий млдиць Миха[йло]*, *снь Іакова Снцара* та *панна Єлена*, а цорка *Павла*, *мцянина*, свідками були *Павло*, *паламаръ кузминскій* і *прочий*²⁶. Варто пояснити, що тут означення *млдиць* вказує на неповнолітність, *панна* – на те, що йдеться про неодружену дівчину, це означення стосувалося до будь-якої верстви. Стосовно ж батька нареченого *Івана Сніцаря*, то в цьому, як і в багатьох інших випадках не завжди можна з'ясувати, чи йдеться про заняття *снцар*, чи про прізвище, утворене від цього заняття *Сніцар*; особливості тогочасного письма не завжди дають можливість розрізнити малу і велику літери. Але в цьому та в інших подібних випадках подібні записи стосуються формування прізвищевої системи на Правобережній Україні, у якій назви занять (професій) відігравали важливу роль.

Серед цих записів пильніший погляд примітить деякі моменти, які вказують на обставини, що явно сприяли укладенню шлюбу, наприклад, спільне слугування в одного зверхника. Прикладом таких обставин є фіксація шлюбу слуг: про нареченого вказане лише ім'я *Йосифъ*, але з ремарки про наречену бачимо, що слугування в одного пана й стало передумовою їхнього шлюбу: *дѣвица Євдокіа*, *слѣги били на той часъ пана Цетиса*²⁷. Подібне бачимо і метриці від 30 січня 1784 р.: тоді вінчалися *млдиць Николай*

²¹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАУК). Ф. 224, оп. 1, спр. 173. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 149.

* При цитуванні фрагментів метрик імена фігурантів тут подаються в називному відмінку, хоча в оригіналі джерела фігуранти записів, окрім свідків хрещень і вінчань, записувалися в родовому відмінку. Це вплинуло на зміну закінчень імен, але, на наш погляд, суттєво не впливає на зміст метрики, і так само суттєво не порушує мовний і, зокрема, антропонімічний колорит метричних книг.

²² ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 174. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 104.

²³ Там само, арк. 105 зв.

²⁴ ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 183. Метричні книги церкви св. Йоана Богослова с. Гавришівки, арк. 2.

²⁵ Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 106–106 зв. .

²⁶ Там само, арк. 112.

²⁷ Там само, арк. 105 (1 лютого 1754 р).

Хрзановській, слуга її Закрзевського, професора школь в'яниц[ких] і Анастасія, також служебница того ж пана Закрзевського з дворку вельмож. Остроского; свідками ж були Стефанъ Шлѣїєлски, Леонъ Охрѣмовски, зетармѣстръ и прочіи²⁸. Або ще один запис, за 29 травня 1789 р.: вінчаються мідць Іоаннъ, слѣа велм. пана Жарчинскаго, коморнѣкъ та вдовица Івїанна, господиня вел. панѣ Жарчинской старой маткѣ вел. пана Жарчинскаго коморнѣка. За свідків тоді були титар кузьминецької церкви Григорій Кучеренко та Михайло Старинець із Садків²⁹.

Пошлюблення між слугами вінницької знаті трапляється в записах метричних книг неодноразово. Можемо припустити, що певне значення в цьому відіграла, так би мовити, близькість статусів і, можливо, своєрідне професійне взаєморозуміння. До поданих вище прикладів додамо запис від 22 липня 1789 р. про шлюб у церкві Кузьми і Дем'яна мідца Кѣрила слугуєтс п. Чарковського зъ Варварою цоркою Єлены господинѣтс п. Краковієцкогo. Серед свідків тут бачимо шевця Івана Яковчука та Антонія, сина значнішого вінницького міщанина Михайла Старинця (КД.). Подібний випадок засвідчує й упис від 21 вересня 1791 р., за яким звінчано мідца Григоріа шевца, слугу імосцѣ панни Катаржыны Павловской тутейшой новомѣской обывателки, съ дѣвицею Іриноу также сложонцою тоєй же панни Павловской. Так само й запис від 12 листопада 1794 р. засвідчив, що тоді вінчано мідца Козмѣ, слѣгѣ пана Нагайского, съ слѣжебницею вдовицею того же самого пана [ім'я не вказане]³⁰. В інших записах зафіксовано шлюб між слугою та донькою господаря, хоча хотілося б мати ширшу оповідь про життєві обставини шлюбу, в якому побралися мідць Василій, наймитъ Григоріа Скрипника і наречена дѣвица Параскевіа, цорка того ж Григоріа (1749 р., 6 травня)³¹.

Переважна більшість метрик засвідчують укладання шлюбів між особами однакового або ж близького соціального статусу. Проте деякі записи щодо цього викликають додаткові

запитання, як от метрика шлюбу від 23 квітня 1760 р., коли вінчалися працюючий (евфемізм на позначення підданого) Кашпер, при цьому парох спеціально вказує та те, що він є грецького обряду, найімовірніше – унійного (grytus grecii) та Марія Блажчиха (про неї нічого більше не вказано, у тому числі, щодо її обряду), а свідками виступали шляхтичі явно польського походження, отже, римо-католики (свидителіе биша пан Jan Szynkierwicz лѣшничий и пан Juzef Poporpluski»). Засобом демонстрування вищого соціального статусу тут є вказівка на «панство», але також і мова запису прізвища цих панів. У тому-таки ряду розглядаємо й метрику, в якій зафіксовано шлюб, у якому нареченим був Wojciech Swiderko, szwiec czeladnik Ludwikowy, нареченою Марина, слѣжебка панѣ Крижанской, а свідками Людвѣкъ цехмистер, Jakob szwiec (23 жовтня 1764 р.)³². Можемо гадати, що шевцеві Войцехові Свідерку для самоствердження важливо було, щоб свідками були члени шевцького цеху, а серед них і цехмістр. Можна гадати, що цілком вдало вступив у шлюб підданий працюючий Леонтій, Василіа Петлаги сїъ, під вінець із яким стала панна Маріа, дщерь Василіа Метлашевского. (20 травня 1772 р.). Тесть був знаним і впливовим вінницьким міщанином, титарем і благодійником церкви Покрови Богородиці. Йому, зокрема, було до снаги вкласти кошпи у внутрішнє опорядження церкви та придбання для неї нового Деїсуса³³.

Опосередковано з метрики шлюбів церкви св. Покрови дізнаємося, що серед вінницьких майстрів був і годинникар (зетармейстер). Так, у метричному записі під 2 лютого 1776 р. читаємо, що тоді брав шлюб працюючий Павелъ, зигарьмѣстра слуга та Єфиміа, Данила Іаковенка наймичка, за свідків були Юзефъ Митлашевский, Деміанъ Муларъ. Стосовно ж шлюбу працюючого Єфрема, сина вїта старого, в якому нареченою була вїанна, слѣжебка Василя Миклашевского, а свідками Алеѣй Миклашевскі, Іосифъ Ничипоренко (15 лютого 1764 р.)³⁴. Виникає потреба

²⁸ Там само. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 142 зв.

²⁹ Там само, 146 зв.

³⁰ Там само, арк. 146 зв., 148, 151.

³¹ Там само, арк. 104

³² Там само. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 107, 110.

³³ Там само, арк. 112 зв., 141 зв.

³⁴ Там само, арк. 115, 109 – 109 зв.

з'ясувати, в яких обставинах син війта опинився в статусі *працьовитого*, тобто підданого, а по-друге, привертає увагу, що член впливової міщанської родини Олексій Миклашевський виступає свідком у шлюбі *служебки*.

Метричні записи виразно фіксують прагнення вихідців зі шляхетського стану брати шлюб і запрошувати свідками осіб з того-таки середовища. До прикладу, коли 3 липня 1782 р. вінчався *шляхетний мідць Василій Карповъчъ з панною Анною Заблодзкою з Тажилова*, то свідками були *фрозони Григорій Лючицькій, осадчій тажиловській фрозоній Томашъ Римша, житель лозовацькій*. А ось вінчаються в шлюбній парі *шляхетній мідць Іоаннъ Постоловській, синъ ієрея Назарія Постоловского, пароха села Бондаровки і дівця Анна, цорка Алеґґа Миклашевского*, свідками при цьому були *Стефанъ Коваль, старомѣській вѣтъ Павелъ Бѣлецкій* (12 листопада 1788 р.)³⁵. Подібне спостерігаємо в записі метрики від 17 травня 1790 р., коли до шлюбу стали *мідць Іоаннъ Саноцькій, слдґа яснє велм. ґґендза Мокрзыцького, канонѣка и пробоща тутейшого лацьнського і дівця Матрона Павлоцанка, родом з Вороновиць*, а свідками були шляхетні особи, церковнослужителі фарного костюлу у Вінниці *оурож. Антонъ Новѣцькій, закристианъ костела фарского оурож. Шендрзыі Ісакъ, кашельста того ж костела и прочі*³⁶.

Звичною була практика укладання шлюбів між удівцем і вдовою, цей статус шлюблених обов'язково відзначався в метриках, як наприклад, 14 листопада 1759 р. *ієрей Іаковъ Волскій, презвитеръ Сто Покро. вѣнцкі обвінчав працьовитого Григорія, вдовця, Гончарового брата*

та Парасковою, цоркою Слободянки, вдови, тещі Михалка Ткача. Так само читаємо запис про те, що *працьовитий Іахимъ Костенко, вдовець одружився із вдовою Настасією Возничихою, за свідків при вінчанні були Василій, дяк Ковердяка та Єфрем Костенко* (1 листопада 1764 р.). 26 травня 1786 р. брав шлюб *Іаков Ткачъ, вдовець, житель Фѣторовъ Вѣнц[кихъ]*, йому парою була *Марина Пѣтѣшка, вдова, свідками ж – Василій Артапдиокъ, Самдиль Цопенко, жительє Фѣторовъ Вѣнц[кихъ]*. *Юзефъ Рихлѣцький, вдовець зъ Холлавінецъ* вінчався в церкві св. Покрови, парою йому була парохіянка цієї ж церкви *теодосія Троскалска, вдова, жителька тажаловска* (тобто з передмістя Тажалова, тепер – Тяжилів; 29 червня 1787 р.). 15 січня 1788 р. *Іоаннъ, вдовець ткачъ, прозвиском Чорний* був повінчаний із вдовою Марією, в метриці зазначено, що вона – *слдґонца пана Карчевского, палестранта вѣнц[кого]*. Свідками при цьому були *Дамѣанъ Дѣвѣцькій, Петрѣнелла Гловацка*³⁷. Шлюбна метрика 20 лютого 1790 р. фіксує шлюб *вдовця Тимофея Потрійного*, якому до пари стала *вдовиця Анна Волошка*, а свідками – *теодоръ Педченко, Дамѣанъ Маларъ, Матвей Цопа, жит. футор*. Під 7 квітня того-таки року записано шлюб *вдовця Филиппа слѣпца шевцька со вдовицею Анастасією, свѣстею Алеґґа Бойчѣка, комирника Тимофея Потрійного*, при цьому свідками були *Николай Троян, Юзефъ Крзыжановски и прочіи жительє садковскіє*³⁸.

Проте овдовілі чоловіки укладали шлюб не обов'язково із вдовами, так само і вдови – не обов'язково із удівцями. Метрики фіксують щодо

³⁵ Там само, арк. 119 зв., 127 зв.

³⁶ Там само. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 147 зв.

³⁷ Там само. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 107, 110, 122 зв. – 123, 126 зв.

* У слобожанському весіллі *свестя* – сестра молоді (с. Кручик Богодухівського району). (Дружки та бояри на слобожанському весіллі (добірка етнографічних матеріалів та нотацій. – Харків, 1993. С. 4, 7)). Свестя згадується і у весільних піснях з Полтавщини:

«Здригнулися стіни й лави
Наступає литва
А вже гості та й на перемості
Ой доки ж ми тут стоятимемо
Свестя скаче скаче
Свестя зятя обдурила»

(Весільні пісні с. Великі Будища *Переспіви дружок-бояр*, http://vesilja.blogspot.com/2011/09/blog-post_16.html).

³⁸ ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 173. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 147–147 зв.

цього багато різноманітних варіацій. Наприклад, 11 листопада 1767 р. одружувалися *Проконій Колѣсникъ, вдовець зъ Вишинѣ та дѣвица Анна, дщерь Чорного Іоана зъ Людвѣковѣ, за свідків були Семионъ Колесникъ, Василій Колесникъ, жителіс вишинянскіс;* або ж, коли у січні наступного року брав шлюб мідць *Стефанъ Чижевскій, бивший слуга урож. Шумлянського, то парою йому стала вдова Параскевія, парохіянка тутейшая*³⁹. 4 лютого 1789 р. під вінець стали *Казѣмѣр Закревскій, вдовець і дѣвица Анна Чайковск[а], свідками ж були Севастіанъ Заснчовскій, Криштофъ Ванжѣ. Восени того-таки року вінчані в подружжя були Іяковъ, вдовець Слободяникъ і дѣвица Марія, слѣджебка Леуби Рабѣновѣча (свідки – Дамѣанъ Дмитренко, Іяковъ Починокъ, 1 жовтня 1789 р.*⁴⁰

Деякі шлюбні метрики вчинені польською мовою, у більшості подібних випадків фігурантами таїнства шлюбу виступали шляхетні особи польського походження, які з якихось причин брали шлюб не у Вінницькому фарному римокатолицькому костьолі*, а в руській унійній церкві. Швидше всього, тут та в інших подібних випадках визначальну роль відігравала традиція, за якою вінчання відбувалося в тій церкві, парохіяною якої була наречена. Так, 31 травня 1759 р. в церкві Покрови Богородиці були обвінчані *szlachetnie urodzony Stefan Smirczynski та Zofia, цорка пана Дніс[t]ранського, а за свідків були Juzef Słowinski Jan Kivdzinski. Поляків учасників вінчання засвідчено метрикою за 20 травня 1765 р., коли до шлюбу стали *Алеѣандръ Шчѣдинск[и], жовнѣръ Infanterij надворней та Софія, цорка панѣ Огінської, а за свідків були Данило Кѣчорѣвъ Доброволскіи жовнѣр у їмсі пан F. Bohuczewicz szercant*⁴¹. Привертає в цьому*

сенсі увагу метричний запис за 17 травня 1780 р., коли в руській унійній церкві вінчався *Габріель syn Stefana Колодьянского, господара їм. р. Зарковського обраду лацѣнського та двца Домникія, служонца в їм. панѣ Лецпинской, тоді ж і за свідків були особи з польськими іменами: *Станѣславъ Яроцки, Маціей Ковалски, жит. вѣнницькіс*⁴². Соціальне взорування на польську шляхту та мовні преференції певної частини унійних парохів** засвідчує метрика за 12 січня того-таки року, коли вінчалися *Ur. Jan Stanislawski. Syn wx^a Nauma Stanislawskiego, parocha buhakoskiego та Teodota Dobrowolska, corka w^{ox}a Macieja Dobrowolskiego, ww. pp. bazylianek klashtorku winnickiego kapelana w cerkwi tegoż klashtorku. Свідками тоді були *urodz. їм. р. jan Trochliński, ur. їм. р. Jan Kaziemirz Zawrocki. А вінчання тоді провадив вінницький декан Йоан (Ян) Романович, якого також було вписано польською: *przewielebny їмс xdz Jan Romanowicz, dziekan winnicki*⁴³. З якихось причин на цей шлюб потрібен був окремий дозвіл генерального офіціяла митрополії, що також зафіксовано в тексті метрики***.***

Професійні і соціальні статуси виразно виступають у метричному записі за 14 листопада 1769 р., яким засвідчено шлюб Івана Бернацького (*кошту шевського**** челядникъ цехмистра вѣнницького*). Нареченою була тоді *Агафія, вдова, а пришлая господиня їмрапа Чернявського, офіціяла брацлавського, а як свідки записані Павель, паламаръ кузьмински, Іоцифъ, синѣ Василя шевца*⁴⁴ (йшлося про паламаря церкви св. Кузьми і Дем'яна). Тут, як і в багатьох інших випадках, офіційні церковні та державні посади, військові звання польського війська, титули й імена вищої шляхти записувалися польською мовою.

³⁹ Там само, арк. 132.

⁴⁰ Там само. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 128 зв., 129

* Фарним, тобто парохіяльним римокатолицьким костьолом до 1773 р. був костьол о.езуїтів, а після закриття Ордену езуїтів – костьол о. капучинів.

⁴¹ Там само, арк. 106 зв., 110 зв.

⁴² ам само. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 140–140 зв.

** Докладніше про це див.: *Зінченко А. Руські парохії. С. 256 – 277.*

⁴³ Там само, арк. 140.

*** «*Za indultem їмсі xdz Jerzego Trochlińskiego kanonika lwówskiego oficjala jeneralnego administracyjnego metropolii Braclawskiej wydanym*». Запис засвідчив парох вінницької церкви Кузьми і Дем'яна ієрей Даниїл Крубович, арк. 140).

**** Коншту, тобто, цеху шевського.

⁴⁴ ЦДАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 174. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 112 зв.

Найчастіше і наречені, і свідки шлюбу були тутешніми таки парохіянами. Але метрики засвідчують трапунки, коли наречений приходив з-поза меж парафії вінницької церкви, і те, що він приводив при цьому із собою і свідків для вінчання в цій церкві. Так було, зокрема, коли одружувався *учтивий мліць Григорій, синь Івана Гордаша, жителя лучансаго та дьвица Агафія, дщерь Іоакима Федченка, жителя вьвницькаго*, свідками при вінчанні були *Романь Постилникъ зь Старого Мѣста, Василій Петренко з Луки*. Коли одружувалися *младенець Іоань, наймитъ Семіона Колесника і дьца Анна, дщерь Іоана Лысого зь Шереметки*, то за свідків записані *Василъ Ткачовъ зь Вишинъ, Осадчій Тимко зь Шереметки* (21 квітня 1762 р., 12 вересня та 10 жовтня 1764 р.)⁴⁵. Принагідно зазначимо, що передмістя Садки й приміські села Вишня, Шереметка і Людвиківка входили до складу вінницької парохії св. Кузьми і Дем'яна*. Географією парохії церкви Кузьми і Дем'яна пояснюється такий шлюбний альянс, зафіксований у метриці. Отже ж, коли 10 жовтня 1764 р. вінчалися *Іоань вдовець Яровий зь Садкѣвъ та Христина вдова зь парохіи футоранской вьвницькой*, то це відбулося *при свѣдателяхъ Николаи Дивѣцкому, Алексей Ганчаревѣ, обидва свѣдители зь Садкѣвъ*⁴⁶. При шлюбі працюючого Сави, сина Івана Мироненка з Хижинець та панни Євфимії, дочки Кирилихи Ковальчихи, вдови, свідками були *Стефанко, Лѣвѣиковъ снъ зь Хѣжинець, Феодосій Мироненка снъ зь Хѣжинець* (8 листопада 1772 р.). Подібне було і в шлюбі, записаному під 3 листопада 1773 р., коли одружився *працювятий Николай, снъ Павла Лысого зь Майдану та панна Татианна, дщерь Ірини, Долѣвского сестри*, а свідками *Андрей Трунюкъ Дамиан Блиндеръ майданскѣ*. Так само і при вінчанні 9 лютого 1774 р., коли брали шлюб *працювятий мліць Константиій, Рабоконтя снн зь Футорѣвъ Мѣзья-*

кѣвскихъ і парохіянка церкви св. Покрови пана Анна, сестра Галатайчукивъ. Свідками тоді були *Константиій Ганчаръ, житель Футорѣвъ Мизьякѣвскихъ*. Те ж бачимо і в метриці шлюбу 24 лютого 1780 р. Тоді в церкві св. Покрови вінчався *працювятий Григорій Павленчѣвъ, вдовець, церкви Старомѣской парохѣанинъ і панна Феодора, ткача Слободяника цорка... на фундаментѣ диспенси велможнаго его мосѣвъ хієдза Трохлѣвского, оффѣциала Брацлавского*. За свідків були *Семень Мелникъ Дахненко, Іарема Боднаръ Карпюкъ, Феодоръ Костюкъ, жителіє Старого Мѣста*⁴⁷. Прикметним у цьому шлюбі було те, що для нього було дано спеціальний дозвіл брацлавського офіціала Трохлінського. Можливо, ішлося про те, що укладення шлюбу не можна було відкладати далі, а найближча неділя була передпостовою, тобто Сиропусною. До церемонії вінчання привів із собою свідків 2 лютого 1781 р. і *Григорій Гордѣенко, житель Лѣжи вьвницькой*, парою йому була *Параскева, вдова по прозвискѣ Кривогузка*, а свідками – *Григорій Гдмєній, Стефанъ Баранчѣвъ, жителіє лѣжанскѣ*. Так само й *працювятий мліць Іоаннь, наймитъ Іоанна Григорєнка, житель фѣторанскій*, до вінчання з яким ставала *дьвица Євдокія, цорка Іоанна Петрѣєнка, мешканця Фѣторовъ вьвницькихъ*, узяв свідками мешканців з вінницьких Хуторів, ними стали *Іоань Григорєнка, Василій Кравецъ, фѣторанскіє* (11 листопада 1789 р.)⁴⁸. Коли ж читаємо про шлюб *Семіона Кравчука съ Пятничанъ съ вдовою Іринією господинею jmp Włańskoho instygatora konsyst-[orskiego]* (4 липня 1771 р.)⁴⁹, то варто мати на увазі обставини вінчання в церкві Кузьми і Дем'яна: резиденція цього церковного сановника брацлавської консисторії знаходилася в Новому місті, там же мешкала і вдова-наречена, а сам наречений мешкав у П'ятничанах, де була окрема парохія.

⁴⁵ Там само. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, 129 зв., 130 зв.

* У грудні 1779 р. вінницькому деканові Йоанові Романовичу було надано дозвіл освятити каплицю в селі Людвиківці «для зручності парохіян, оскільки церква, що будується, ще не готова». Очевидно, від 1779 р. і слід вести відлік існування окремої від вінницької парафії Кузьми і Дем'яна церковної унійної громади в Людвиківці. Церкву в Людвиківці як парохіяльну було закладено за митрополита Ясона Смогоржевського на підставі документа митрополічної брацлавської консисторії, виданого від 14 травня 1784 року й освячено вінницьким деканом о. Іоаном Романовичем. (Зінченко А. Руські парохії... С. 89–91).

⁴⁶ ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 173. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 130 зв.

⁴⁷ ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 174. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 113, 114, 117 зв.

⁴⁸ Там само, арк. 119, 129 зв.

⁴⁹ ЦДІАУК, ф. 224, оп. 1, спр. 173. Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 134.

Часом у метриках знаходимо пряму вказівку на етнічне походження наречених. Так, у записі за 7 жовтня 1789 р. зазначено, що брали шлюб *мідць Євхимій, син Маїма цигана зь Очеретной і дівца Марїа, цорка Василиа цигана, жителя вьвиницкога*, а свідками цього циганського весілля були *Антоній, Алєїя Мьклашєвского зять, Марко цигань, житель Стрижавки*.

Серед повінчаних трапляються й особи явно соціально упосліджені, причому в ролі свідків виступають міщани із заможних родин. Так, під 23 липня 1791 р. брали шлюб *Ондрій прошакъ, та дівца Агафїа, цорка Тихона Горгїа зь Фдторъвъ Вьвиницкихъ*, а свідками були *Дмитрій Гречинь, Григорій, Юзефа Миклашєвского синь*⁵⁰. Можна припустити, що опікування убогими вважалось справою богоугодною, що й мотивувало останніх опікуватися шлюбом прошака.

Якісь інтригуючі обставини приховані за записом метрики від 6 жовтня 1793 р., в якому читаємо, що *мідць Спирїдонъ, солдатъ Антоновъ* брав шлюб за спеціальним дозволом каноніка, вочевидь через те, що наречена була латинського обряду – *дівца Марїа Григолевска обрадку латинскаго за докдментомъ его мосць Зендза Мокришкаго, канонька*, свідками були *Алєїей Вьтковъчь, дакъ покр. вийниц., Григорій Мьклашєвскій*⁵¹. Обставини цього шлюбу та мотиви сторін невідомі, ледве чи й знайдуться документи, які розкрили б якісь деталі, перед дослідником явлено лише факт, який відкриває можливості для певних припущень і міркувань.

Про шлюбні орієнтування осіб зі священницьких родин докладно йшлося в згадуваній тут монографії автора статті⁵².

За деякими записами можна зробити висновки про те, що деякі парохіяни церкви Покрови прагнули укладати шлюб у церкві св. Безсрібників Кузьми і Дем'яна. Це явно видно, коли в шлюбній метриці останньої наречений і наречена територіально вочевидь належали до покровської парохії. Наприклад, 3 листопада

1784 р. в церкві Кузьми і Дем'яна брали шлюб *мідць Данїиль Артепухъ зь парохїи Сто Покровской Футоровъ Вьн. і дівца Анна, вихованка Димитрія Дахненка*, так само хуторянами, тобто з парохії Покрови були й свідки *Даміанъ Порохнюкъ, Іоакимъ Ковалюкъ, жителіє футоранскіє вьвиницкіє*.

До складу парафії Св. Кузьми і Дем'яна входили також і юридики ченців домініканців, капуцинів і черниць василіян, розташовані в Новому Місті. Тому в метриці цієї церкви уписано вінчання *мідця Андрея Стецманюкового сїа* (де саме мешкав – не вказано) *сь дівцею Єфросинїєю сестрою Аннї Іамковой зь юридики дівць василїанокъ тутейшихъ*. Зрозуміло, чому свідком виступає *Ігнатій паламаръ монастерскїй*; другим свідком події був *Павель Косцюкъ зь Старого Мьста* (15 січня 1777 р.). Так само до метрики уписано шлюб *мідця Нєстора сїа Ігнатїа Синявоука а швагра Василїа Шевца зь юридикїи їмс хх домънъканов со дівцею Марїєю дщерею Єкатєрини Лисой*. Тому першим свідком тут виступає *Тимошеї, ткач домънъкански*, а з ним разом *Іоанъ Долънски и прочїи* (27 січня 1779 р.)⁵⁴.

У метриці церкви Кузьми і Дем'яна бачимо й записи про шлюби парафіян з юридики кляштору єзуїтів: 31 липня 1770 р. о. *Данїиль Крубовъчь* вінчав *младїєнца Воїцїєха со дівцею Єленою*. Свідками були *Василїй Швець зь юридикїи WWW XX jezuitów оуж[онїй] Боровскъ и проч.*⁵⁵. Посилання на існування колись єзуїтської юридики знаходимо в значно пізніших записах метричної книги церкви Кузьми і Дем'яна (орден єзуїтів було скасовано 1773 р.). Так, під 28 жовтня 1794 р. читаємо про шлюб *мідця Калєника челадника Казьмьра Шевца сь подь мьрдъ юридикїи їєздицкой сь вдовицею Марїєю господинею двора пана Тлѡховскаго*. Свідками в цьому шлюбі записані шляхтичі явно польського походження – *Ігнатїй Гловънскїй Францьшокъ Казьмьровичъ*⁵⁶. Проте слід мати на увазі, що юридика кляштору єзуїтів належала до парохії церкви Покрови Богородиці.

⁵⁰ Там само. Метричні книги церкви Покрови Богородиці м. Вінниці, арк. 129, 131.

⁵¹ Там само, арк. 134 зв.

⁵² Зінченко А. Руські парохії... С. 205–217.

⁵³ Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 143.

⁵⁴ Там само, арк. 137, 139 зв.

⁵⁵ Там само, арк. 132 зв.

⁵⁶ Метричні книги церкви св. Кузьми і Дем'яна м. Вінниці, арк. 150 зв.

Але виникає питання, коли бачимо запис в метричній книзі церкви Святих Кузьми і Дем'яна від 20 травня 1772 р. про шлюб *Тимофея Дмитренчука обивателя старомѣского* (парафіянина староміської церкви Св. Миколи) з *з панною Параскїєвією цоркою Михайла Луканенка жителя футоранского* (йдеться про Хутори) або ж Педьки, що тоді входили до терену Св. Покровської церкви. Тут, імовірно, йшлося про певні домовленості між духовництвом цих церков або про конфлікт інтересів. Добір свідків тут нічого не прояснює (*Стефанъ Коваль старомѣски Семіонъ Дахнюкъ снъ Никитишинъ обиватель футорански и прочїи жителіе вѣнницькіе*), бо всі вони тут виступають як *жителіе вѣнницькіе*⁵⁷. Наявність такого конфлікту інтересів і боротьбу між парохами вінницьких церков за парохіян і треби засвідчив акт візитації 1791 р.⁵⁸.

Метричні книги є специфічним джерелом: з одного боку, їхні записи велися відповідно до інструкцій, розроблених в унійній митрополічій канцелярії, і тому ці стислі церковні акти за формою запису стандартизовані. Але значна їх частина відображає індивідуальні особливості фігурантів обряду (заняття-ремесло, вікова категорія, родинні зв'язки, прізвища-прізвиська, місце проживання, соціальний статус, характер служби у певного патрона), особливі обставини вчинення обряду, віровизнання на належність і етнічне походження учасників обряду. Шлюбні метрики, як і інші метричні записи парохій м. Вінниці велися здебільшого руською мовою з прикметними польськомовними включеннями (якщо учасник обряду був польського походження або впливовим шляхтичем, чиновником чи військовим Королівського війська (або ж місцевого гарнізону), його ім'я і статус записувалися польською). Записи про обряди, участь у яких брало високопоставлене унійне духов-

ництво (брацлавський унійний чи латинський офіціал), робилися також польською мовою. Руське духовництво, ведучи записи в метричних книгах, було вимушене рахуватися з реаліями: польська мова була державною і, водночас, мовою панівної шляхетської верстви, руська ж – була мовою підрядних за статусом соціальних верств. Мовні індикатори опосередкованим чином вказують на етносоціальні фактори у виборі шлюбних партнерів.

Шлюбні метрики є специфічним приватно-правовим актовим джерелом, якими закріплювався факт вступу у шлюбні відносини. Самі тексти метричних книг вказують на соціальні (в тому числі й етносоціальні) орієнтири у виборі шлюбної пари: переважно вибирали з осіб тієї-таки соціальної верстви. Шляхетні женихи брали собі до пари шляхтянок, якщо ж хтось із наречених був римо-католиком, свідками найчастіше брали римо-католиків (поляків). У разі залучення до участі в обряді вінчання чиновників, осіб, які служили у Королівському війську або ж коли хтось із наречених був поляком запис у метриці вчинявся польською мовою. Про певний престижний варіант вибору свідків свідчить запрошення цехмістрів, церковного титаря, впливових руських міщан. Засвідчено одиничні випадки, коли представник нижніх соціальних верств (пересічний міщанин чи навіть підданий) вступав у шлюб із донькою впливового руського міщанина. Декілька записів фіксують спеціальний дозвіл на шлюб: в одному випадку йшлося про весілля в передпостову неділю (дозвіл давав брацлавський унійний офіціал), в іншому – наречена була римо-католицького віровизнання і дозвіл на шлюб давав латинський канонік. Сказане вище вказує на те, що записи в шлюбних метриках згаданих парохій, попри їхню специфіку і лаконічність, відображають прикметні особливості соціокультурних відносин регіону.

References

1. Petryshak, B. (2017) *Knyha shlubiv latynskoi katedry Lvova 1554–1591*. Lviv. [in Ukrainian].
2. Krykun, M. (2002) *Pryrodnyj rukh naseleння na Pravoberezhnij Ukraini u 80-kh – na pochatku 90-kh rokiv XVIII st. Visnyk Lvivskoho uniwersytetu. Seria istorychna*. 37, 2. Lviv. [in Ukrainian].
3. Lubchenko, V. (1995) *Kolektsija podilskykh metrychnykh knyh XVIII st. jak dzherelo istoryko-krajeznavchyh doslidhen'. Materialy IX-i Podilskoj istoryko-krajeznavchoji konferentsii. Kamjanets-Podilskyj*. [in Ukrainian].

⁵⁷Там само, арк. 134 зв.

⁵⁸Зінченко А. Руські парохії.. С. 92.

4. Mordvintsev, V. (1999) *Metrychni knyhy. Visnyk Kyivskoho universytetu. Istoria.* 1999. 41, 12–15. [in Ukrainian].
5. Mordvintsev, V. (1995) *Spovidal'ni knyhy. Kyivska starovyna.* 3, 84–87 [in Ukrainian].
6. Kryhina, O. (2018) *Informatsijnyj potentsial metrychnykh knih jak istorychnykh dzherel. Vcheni zapysky Tavrijskoho natsional'noho uniwersytetu im. V. Vernadskoho. Seria: Istorychni nauky. T.29.* 84–88. [in Ukrainian].
7. Lobko, T. (2006) *Metrychni knyhy tserkov jak dzherelo genealogichnoi informatsii. Mizhnarodnyj naukovyj kongres „Ukrainska istorychna nauka...”. (232–237) Luts'k.* [in Ukrainian].
8. Lobko, T. (2012) *Osoblyvosti vykorystannia metrychnykh knih tserkov pry provedenni genealogichnykh doslidzen'.* *Sumskij istoryko-arkhivnyj zhurnal.* 16–17, 70–74 [in Ukrainian].
9. Piddubniak, O. (2003) *Stanovo-genealogichna struktura shidno-podil'skoho sela druhoi polovyny XVIII stolittia. Materialy Tretioji mizhoblasnoji genealogichnoji konferentsii “Ukrains'kyj rodovid”.* Lviv. [in Ukrainian].
10. Sytyj, I. (2004) *Metrychna khyha s. Red'kivky jak dzherelo z istorii.* Chernihiv. [in Ukrainian].
11. Zinchenko, A. (2021) *Rus'ki parokhii mista Vinnytsi u XVIII stolitti.* Vinnytsia. [in Ukrainian].